

EVROPSKE TRAJNOSTNE SOSESKE

Primož Medved

Ljubljana 2018

Primož Medved
EVROPSKE TRAJNOSTNE SOSESKE

Izdajatelj in založnik: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV
Za založbo: Hermina Krajnc
Ljubljana, 2018

© FDV 2018

Fotokopiranje in razmnoževanje po delih in v celoti je prepovedano.
Vse pravice pridržane.

Knjžna zbirka OST

Urednika zbirke: Maca Jogan in Anton Kramberger

Uredniški odbor: Srečo Dragoš, Maša Filipovič Hrast, Marjan Hočevar,
Aleksandra Kanjuo Mrčela, Franc Mali

Recenzenta: Dušan Plut in Mojca Golubič

Jezikovni pregled: Tomaž Petek

Naslovnica: Jure Brglez

Tisk: Demat d. o. o.

Knjiga se tiska na način sprotnega tiska.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

711.581:502.131.1(4)

MEDVED, Primož, 1981-

Evropske trajnostne soseske / Primož Medved. - Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, Založba FDV, 2018. - (Knjžna zbirka Ost)

ISBN 978-961-235-865-5

297835776

KAZALO

Predgovor	5
UVOD	7
DEFINICIJA TRAJNOSTNE SOSESKE	15
MODEL TRAJNOSTNIH SOSESK	21
Model trajnostnih sosesk	26
EVROPSKE TRAJNOSTNE SOSESKE	31
Trajnostna soseska Vauban, Freiburg, Nemčija	35
Trajnostna raba naravnih virov v soseski Vauban	36
Trajnostni promet soseske Vauban	38
Urbanistični elementi trajnostnega razvoja soseske Vauban	40
Družbeno-ekonomska uravnoveženost soseske Vauban	42
Trajnostna soseska Rieselfeld, Freiburg, Nemčija	45
Trajnostna raba naravnih virov v soseski Rieselfeld	45
Trajnostni promet soseske Rieselfeld	46
Urbanistični elementi trajnostnega razvoja soseske Rieselfeld	47
Družbeno-ekonomska uravnoveženost soseske Rieselfeld	49
Trajnostna soseska Western Harbour, Malmö, Švedska	52
Trajnostna raba naravnih virov v soseski Western Harbour	53
Trajnostni promet soseske Western Harbour	55
Urbanistični elementi trajnostnega razvoja soseske Western Harbour	57
Družbeno-ekonomska uravnoveženost soseske Western Harbour	60
Trajnostna soseska Hammarby Sjöstad, Stockholm, Švedska	62
Trajnostna raba naravnih virov v soseski Hammarby Sjöstad	63
Trajnostni promet soseske Hammarby Sjöstad	65
Urbanistični elementi trajnostnega razvoja soseske Hammarby Sjöstad	67
Družbeno-ekonomska uravnoveženost soseske Hammarby Sjöstad	70
Trajnostna soseska Kronsberg, Hannover, Nemčija	72
Trajnostna raba naravnih virov v soseski Kronsberg	73
Trajnostni promet soseske Kronsberg	74
Urbanistični elementi trajnostnega razvoja soseske Kronsberg	75
Družbeno-ekonomska uravnoveženost soseske Kronsberg	77

Trajnostna soseska Gwl Terrein, Amsterdam, Nizozemska	80
Trajnostna raba naravnih virov v soseski GWL Terrein	81
Trajnostni promet soseske GWL Terrein.....	82
Urbanistični elementi trajnostnega razvoja soseske GWL Terrein.....	84
Družbeno-ekonomska uravnoveženost soseske GWL Terrein	87
Trajnostna soseska Eva Lanxmeer, Culemborg, Nizozemska	89
Trajnostna raba naravnih virov v soseski Eva Lanxmeer	90
Trajnostni promet soseske Eva Lanxmeer.....	92
Urbanistični elementi trajnostnega razvoja soseske Eva Lanxmeer.....	93
Družbeno-ekonomska uravnoveženost soseske Eva Lanxmeer	95
KONČNA ANALIZA IN ZAKLJUČEK	97
Literatura	104
Stvarno in imensko kazalo	111
Recenziji	114
O avtorju	117

Predgovor

Po večletnem intenzivnem raziskovalnem obdobju, v katerem sem obiskal različne trajnostne soseske po Evropi in v njih tudi več časa živel, sem svoj raziskovalni fokus namenil predvsem preučevanju in postavitvi/snovanju interdisciplinarnega, celostnega modela trajnostnega urbanizma. Predstavljeni model bi bil lahko iztočnica oz. inspiracija raziskovalcem urbanega pa tudi različnim odločevalcem v mestih. Ti bi lahko prevzeli določene rešitve najboljših praks trajnostnih sosesk in jih prilagodili posebnostim lokalnega urbanega okolja. Po končanem raziskovalnem obdobju preučevanja in snovanju modela trajnostnih sosesk pa sem ugotovil, da bolj kot necestna implementacija trajnostnih mest/sosesk predstavlja večji problem splošno nepoznavanje fenomena trajnostnega urbanizma. V času mojega raziskovanja v celotni vzhodni Evropi (vključno s Slovenijo) ni bila implementirana niti ena trajnostna soseska ali trajnostno mesto. Trajnostni razvoj in še posebej trajnostni urbanizem pa ne sme biti »privilegij« oz. domena le razvitejših držav Zahoda. Najbolj problematično v Sloveniji je mogoče prav pomanjkanje javne razprave o snovanju mest prihodnosti, ki ne smejo biti nič drugega kot trajnostna, če bomo želeli ljudje dolgoročno obstati na Zemlji. Glede na to, da bosta kmalu dve tretjini svetovnega prebivalstva živel v mestih in da mesta že predstavljajo največji vir vsega svetovnega onesnaževanja, je več kot presenetljivo, kako malo pozornosti se namenja razpravi o trajnostni transformaciji urbanega. Splošno poznavanje in širša javna razprava o vsesplošnih dobrobitih trajnostnih mest pa mogoče predstavljata prvi predpogoj oz. prvi korak k poznejši operacionalizaciji in fizični materializaciji novih trajnostnih urbanih sosesk oz. mest v slovenskem okolju.

Slovenske poljudne in znanstvene publikacije večinoma ignorirajo tematiko oz. vprašanje o tem, »kje in kako bomo živel v prihodnosti«. Na splošno slovenska javnost zelo različno razume in si pogosto sploh ne predstavlja, kaj trajnostno mesto sploh je. Koncept trajnostne soseske oz. celovitost različnih dimenzij, ki jih trajnostne soseske ponujajo, je v slovenskem kontekstu na splošnem slabo promoviran in slabo predstavljen. Ko se obravnavajo trajnostne urbanistične rešitve, se po navadi razčlenjujejo abstraktne solucije, ki so vezane kvečjemu na en primer dobrih praks – eno sosesko z analizo samo ene dimenzije (npr. prometa ali pasivne gradnje). Premalo je obravnavan preplet vseh trajnostnih urbanih dimenzij (celosten vpogled), ki skupaj tvorijo in definirajo trajnostno mesto ali trajnostno sosesko. Zaradi navedenega, predvsem pa v želji po širjenju vedenja in izkušenj o vseh dimenzijah trajnostnega urbanega razvoja, ki določajo trajnostno sosesko, sem se odločil napisati to monografijo. V njej predstavljam sedem konkretnih, že zgrajenih trajnostnih sosesk, ki niso nekakšni začasni eksperimentalni eko-laboratoriji, ampak poosebljajo utečene »žive« urbane tvorbe, v katerih ljudje živijo in delujejo že več desetletij. Glavni

cilj monografije je zelo podrobno predstaviti koncept trajnostne soseske slovenski javnosti in na sedmih konkretnih, »živih« primerih ponazoriti vse dobrobiti, ki jih prinašajo trajnostne soseske z energetskega, s prometnega, z ekonomskega, z naravovarstvenega in predvsem z družbenega vidika. S celovito interdisciplinarno analizo najbolj reprezentativnih primerov evropskih trajnostnih sosesk – *Western Harbour* (Malmö), *Hammarby Sjöstad* (Stockholm), *Vauban* in *Rieselfeld* (Freiburg), *Kronsberg* (Hannover), *EVA Lanxmeer* (Culemborg) ter *GWL Terrein* (Amsterdam) – sem poleg vsestranskega nabora inovativnih trajnostnih urbanih rešitev skušal predvsem omogočiti celovitejši vpogled v način oz. dinamiko vsakdanjega življenja v sodobnih trajnostnih soseskah.

UVOD

Planet Zemlja doživlja okoljsko krizo, ki je posledica treh dejavnikov; ti so: hitra rast svetovnega prebivalstva in posledično kumulativna ekonomska aktivnost, intenzivno izčrpavanje vseh virov energije in obsežno uničevanje ekosistemov ter biotske raznovrstnosti (Shu - Yang in drugi 2004, 98). V nekaterih državah je mogoče zaznati spremembe v smeri *ekologizacije* prostorskega razvoja, vendar je v odnosu do izkoriščanja naravnih virov in onesnaževanja našega planeta še vedno v ospredju kurativni in ne preventivni pristop (Barrow 1999). Človeštvo se dejansko postopoma približuje zgornjim mejam nosilnosti planeta, spremembe svetovnega ozračja zaradi emisij človekovih dejavnosti pa opozarjajo, da so te meje z veliko verjetnostjo že presežene (Plut 2008). Ključno vprašanje, ki se zastavlja, je, kako zmanjšati »okoljski odtis« planeta Zemlje.

»Prehod v trajnostno, sonaravno družbo in kulturo ni mogoč brez temeljite spremembe naše lestvice vrednot« (Plut 2008, 64). Najosnovnejša načela ekologije, kot je skrb za usklajen razvoj za bolj okoljsko naravnano zavest, so v velikem nasprotju s trenutno ekonomijo, ki homogenizira, standardizira družbo, naravo in individuume (Bookchin 1990, 94). Okoljske krize je treba razumeti tudi kot krize družbenih odnosov (Gorz 1994; Chodorkoff 2005). Tradicionalne, komunitarne oblike povezanosti med ljudmi v obliki majhnih skupnosti so v ekonomsko razvitem delu družbe izginile že pred desetletji, ponekod že pred stoletjem. Urbanizacija je postala prevladujoč globalni trend (Hall 1980). V 21. stoletju smo priča največji migraciji ljudi v mesta v zgodovini človeštva. Večina svetovnega prebivalstva (približno 3,3 milijarde ljudi) je leta 2008 živel v urbanih območjih. Po napovedih se bo leta 2030 število urbanega prebivalstva povečalo na pet milijard (Marique in Reiter 2011, 27). Združeni narodi napovedujejo, da bo leta 2050 70 % celotnega svetovnega prebivalstva živelo v urbanih območjih (United Nations 2008). Ti trendi so problematični, ker so mesta največji vir toplogrednih plinov, in glede na to, da se v mestih porabi večina energije, je nujno treba zmanjšati ogljični odtis mest in ugotoviti, kako je mogoče izboljšati urbane soseske ter jih preoblikovati skladno s trajnostnim razvojem (Marique in Reiter 2011). Po Youngu (2011) je trajnostno načrtovanje urbanih prostorov oz. zelena infrastruktura nujno za zmanjšanje ogljičnega odtisa. Iz predpostavk o nevdržnosti trenutnega okoljskega stanja planeta in množične urbanizacije ter iz predpostavk o netrajnostnih družbenih trendih je treba uveljavljati praktične spremembe v smeri sonaravnega razvoja. To pa seveda predpostavlja tudi temeljito sistemsko prenovo temeljnih elementov (post) modernih družb.

Z urbanističnega vidika je postmodernizem dejansko prelomil modernistično idejo širokopoteznega in podrobnega načrtovanja. Postmoderna družba je fragmentirani palimpsest preteklih oblik, ki se prekrivajo druga nad drugo; je kolaž sodobnih rab, med katerimi so številne precej kratkotrajne. Pogoste posledice sodobnih fragmentiranih prostorskih ureditev predstavljajo manjši urbanistični posegi (»urbane

plombe»), ki pogosto niso celovito integrirani v obstoječi urbani prostor. Zastavlja se namreč vprašanje, ali je med vsemi novodobnimi postmodernimi decentraliziranimi urbanih tvorbami tudi takšna, ki je vzpostavila dolgoročno celovito trajnostno strategijo. Monografija se osredotoča na konkretna preoblikovanja na lokalni (urbani) ravni in na raziskovanje tovrstnih »urbanih eksperimentov«, ki poskušajo delovati skladno s paradigmo trajnostnega razvoja. Najprej pa je treba predstaviti splošne teoretsko konceptualne premisleke o trajnostnem razvoju, ki jih podrobneje raziskujem v nadaljevanju.

Najpogosteje citirana definicija trajnostnega razvoja (v angl. *sustainable development*) se po Groju Harlemu Bruntlandu glasi: »Trajnostni razvoj pomeni zadovoljevanje potreb zdajšnje generacije, ne da bi s tem ogrozili sposobnost prihodnjih generacij za zadovoljevanje njihovih potreb« (WCED 1987, 14). Trajnostni razvoj je večinoma obravnavan in definiran s tremi dimenzijami – z ekonomsko, s socialno in z ekološko –, ki naj bi se idealno prepletale v konstantnem ravnotežju. Plut (2002, 17) omenjene dimenzije poimenuje tudi kot stranice »sonaravnega trikotnika napredka«, ki ga sestavljajo: okoljska odgovornost (zdravo okolje), gospodarska odgovornost (materialno blagostanje) in družbena odgovornost (socialna varnost). Priljubljenemu trajnostnemu trikotniku jih veliko dodaja še kulturno stranico oz. kulturno-etično dimenzijo, zato danes lahko govorimo tudi o »strateškem štirikotniku trajnostnega razvoja«. Tako na primer Loucks in Gladwell (1999) definirata trajnostni razvoj s štirimi dimenzijami oz. štirimi vidiki:

- okoljski vidik trajnostnega razvoja (ohranjanje ključnih življenjskih – bioloških sistemov planeta);
- gospodarski vidik trajnostnega razvoja (omogočanje stalnega toka dobrin in storitev, ki izhajajo iz naravnih virov planeta);
- socialni vidik trajnostnega razvoja (zagotavljanje pravične razdelitve koristi proizvodnje dobrin in storitev ter ohranjanje življenjskih oskrbnih sistemov);
- kulturni oz. etični vidik trajnostnega razvoja (spoštovanje vrednot sodelovanja, soodločanja in solidarnosti).

Becker v svojem modelu trajnostnega razvoja ponuja sočasno opazovanje trajnostnega razvoja na treh ravneh: a) analitični, b) normativni in c) strateški (Becker in drugi 1997). Na analitični ravni empirično merimo recipročno interakcijo med različnimi okoljskimi dejavniki in produkcijo sodobnih družb (Becker in drugi 1997, 21). Na normativni ravni ugotavljamo prepletenost in soodvisnost ekoloških, socialnih in ekonomskih dejavnikov, hkrati pa presojamo razdaljo med analitičnimi ugotovitvami o ekoloških posledicah in družbenim odzivanjem na te ugotovitve (Becker in drugi 1997, 22). Na tretji, strateški ravni pa na podlagi predhodnih analitičnih ugotovitev in normativnih vrednotenj pripravimo operativno strategijo trajnostnega razvoja (Becker in drugi 1997).

Trajnostni razvoj predstavlja najbolj univerzalen, sicer še nekonsenzualen, vendar nepogrešljiv koncept današnjega časa (Castro 2004), vendarle pa zaradi mnoštva nasprotnih interesov oz. političnega nesoglasja držav (npr. neuspeh Kjotski protokol leta 1997; premalo ambiciozen Pariški sporazum leta 2015 itn.) konkretna operativna strategija za spremembe celotnega sveta v smeri trajnostnega razvoja očitno še ni izvedljiva. Odprto pa je vprašanje, ali je mogoče vsaj na lokalni ravni delovati trajnostno. Ali je mogoče delovati skladno z vsemi tremi oz. s štirimi dimenzijami trajnostnega razvoja na ožjem, omejenem prostoru? Kakšne so izkušnje vpeljevanja celostnega trajnostnega razvoja na lokalni ravni oziroma ali je na lokalni ravni mogoče najti že posamezne obetavne ureditve, ki nakazujejo usmeritev v trajnostno preobrazbo? Na ta vprašanja poizkušam odgovoriti z raziskovanjem v praksi že delujočih projektov preoblikovanja lokalnih prostorov v smeri trajnostnega razvoja.

Poleg ekovasi se je v zadnjih dveh desetletjih pojavilo kar nekaj projektov preoblikovanja urbanih bivalnih okolij po načelih trajnosti – t. i. trajnostnih sosesk. Te po mnenju nekaterih predstavljajo eno izmed celovitih rešitev za vzpostavitev novih trajnostno vzdržnih ravnovesij na lokalni ravni (Rudlin in Falk 2009). Kot bo prikazano v nadaljevanju (v 2. poglavju – »Definicija trajnostne soseske«), je koncept trajnostne soseske izrazito holističen ter upošteva konstantno ravnovesje med okoljskimi, socialnimi in ekonomskimi cilji/težnjami. Eden izmed ključnih namenov raziskave v tej monografiji je, da z izvirnimi analizami primerov preverjamo uresničljivost trajnostnih načel v izbranih urbanih trajnostnih soseskah oz. ugotavljamo, ali trajnostne soseske predstavljajo prostorsko konkretizacijo/spacializacijo trajnostnih načel.

Za celovito razumevanje sodobnih primerov trajnostnih sosesk pa je najprej smiselno vpogled v pretekle poskuse njihovega vzpostavljanja. Današnje trajnostne soseske ne predstavljajo revolucionarno novega koncepta, čeprav so danes mogoče prvič (trajno) prostorsko umeščene. V preteklosti je bilo veliko urbanih idejnih zasnov, vizionarskih načrtov, ki so predvideli nekatere družbene in urbanistične elemente današnjih trajnostnih sosesk. Na primer: prostorske vizije oz. urbanistični načrti t. i. »utopičnih socialistov«¹ so že vključevali več elementov (trajnostnih gradnikov), ki jih lahko najdemo v današnjih trajnostnih soseskah. Charles Fourier² (1779) je na

¹ Utopični socialisti so bili sodobniki velike francoske revolucije ter tudi angleške industrijske revolucije. To prelomno obdobje okrog francoske revolucije med 18. in 19. stoletjem je radikalno spreobrnilo družbenopolitično sfero in »kolektivni« način razmišljanja. V tem času se je v utopičnih spisih stopnjevala socialistična ideja, ki temelji na skupni lastnini. Vse socialistične utopije imajo tudi nekaj skupnega: »egalitarizem v težnjah po pravičnosti in enakosti« (Brglez 1979, 13) ter skrb za nepriviligirane, marginalne skupine in reveže.

² Charles Fourier (1772–1837) je želel oblikovati nov egalitarni družbeni sistem, ki bi bil zastavljen po »človeških, naravnih merah« in ki bi spodbujal pozitivne, »naravne« lastnosti človeškega bitja. Notranje sile – »človeške strasti« naj bi bile v novem družbenem sistemu usmerjene v dobro kolektivnosti (skupnosti) in posledično tudi v dobro individuuma (Hertzler 1923, 197–200).

primer v svoji utopični viziji, t. i. falansteriju, zelo podrobno izrisal celovito urbanistično tvorbo, ki je upoštevala mešanico urbanih in ruralnih elementov. V falansteriju naj bi veljal poseben egalitarni, socialistični red, ki bi deloval po načelih sestavljene lastnine («sistem solastnine»), kar zelo spominja na zasnovo današnjih kooperativ v trajnostnih soseskah. Kakor koli, Fourierjev falansterij, podobno kot večina utopičnih načrtov, v praksi ni bil nikoli uresničen.

Robert Owen³ je bil v bistvu edini utopični socialist, ki je dejansko prostorsko realiziral svojo utopično vizijo, čeprav le kratkotrajno. Najprej je na Irskem ustanovil delavsko kolonijo, imenovano »New Lanark«,⁴ pozneje pa je v ZDA zgradil utopično komunitarno vas »New Harmony«.⁵

Utopični socialisti in njihove prostorske vizije so v znanstveni literaturi zastopani in jih le redki avtorji (npr. MacLeod in Ward 2002; Paden 2003) obravnavajo kot nekakšne začetnike razvoja trajnostnih mest. Večina raziskovalcev urbanega izpostavljajo Ebenezerja Howarda kot začetnika modernega trajnostnega urbanizma. Ebenezer Howard je v začetku 20. stoletja s takrat revolucionarnim konceptom »vrtnega mesta« (v angl. »Garden city«) postavil nekakšen razvojni mejnik za sodobno (trajnostno) urbano načrtovanje (Farr 2008). Knjiga »Garden city«, ki je močno vplivala na urbanistično načrtovanje 20. in tudi 21. stoletja, je vključevala načela, skladna s trajnostno paradigmo urbanega. Howard je razmišljal o urbanem hibridu, ki bi združil prednosti oz. pozitivne lastnosti mest s primerjalnimi prednostmi podeželja (Howard 1985).⁶

Fourier bo ostal zapisan v zgodovini tudi kot velik privrženec enakosti med spoloma ter izumitelj pojma feminizem (Engels 1979).

³ Robert Owen (1771–1858), ki izvira iz majhnega mesteca v Walesu, je eden izmed redkih Nefrancozov med utopični socialisti. Owen je bil v primerjavi z drugimi socialističnimi utopisti tudi velik praktik in pragmatik ter je edini dejansko uresničil svojo utopistično vizijo. Owen bo ostal zapisan v zgodovini tudi kot velik borec za delavske pravice (Engels 1979, 498).

⁴ V tovarni oz. delovni koloniji v mestu New Lanark na Škotskem je Owen uvedel novodobni, humani »*minimum za delavce*« (osnovno zdravstveno zavarovanje, skrajšani delovni urnik, obvezno šolanje, prepoved dela za otroke itn.), ki se danes zdi samoumeven, vendar je v obdobju ob koncu 18. stoletja predstavljal izjemen napredek v dojetju dela in delavskih pravic (Engels 1979; Owen 1979).

⁵ Owen je v Indiani (ZDA) ustanovil utopično socialistično vas oz. skupnost, imenovano New Harmony, ki je delovala na egalitarnih principih s skupno lastnino. Skupnost je po nekaj letih razpadla. Razlogov za propad kolonije je več; po eni strani mentaliteta ljudi tistega časa še ni bila zrela za tak preskok v načinu življenja, po drugi strani pa projekt ni obstal zaradi specifik ljudi v komuni, ki niso bili vajeni dela na zemlji (Brglez 1979; Dilas - Rocherieux 2004). Kakor koli, New Harmony danes (tudi neupravičeno) velja za primer neuspele socialistične egalitarne komune.

⁶ Njegovo vizijo idealnega mesta predstavlja konstelacija medsebojno povezanih novih mest, obdanih z zelenimi površinami in postavljenih okrog velikega glavnega mesta (Howard 1985;

Ayyoob Sharifi je v svojem nedavnem delu (Sharifi 2016)⁷ temeljito predstavil večino najpomembnejših in najvplivnejših gibanj, ki se ukvarjajo z načrtovanjem trajnostnih sosesk od začetka 20. stoletja naprej, npr.: Garden city movement, Neighbourhood unit, Modernism (Radiant city), New urbanism, Eco urbanism. V preteklosti je bilo (poleg že omenjenih) več poskusov uvajanja (egalitarnih) trajnostnih mest ali sosesk. Na primer: v zvezni državi Washington so leta 1897 vzpostavili naselje po vzoru utopičnih socialistov, imenovano Equality Colony; leta 1900 so prav tako v zvezni državi Washington poskusili uvesti socialistično komuno Freeland; leta 1928 je Henry Ford sredi amazonskega gozda v Braziliji zgradil veliko »avtonomno« delovno kolonijo, imenovano Fordlandia; arhitekt Paolo Soleri je leta 1970 v zvezni državi Arizona (ZDA) vzpostavil eksperimentalno ekološko mesto Arcosanti itn. Razvoj današnjih t. i. trajnostnih sosesk je mogoče obravnavati kot rezultat številnih zgodovinskih pobud, urbanističnih gibanj in načrtovalskih usmeritev, ki so poizkušali razviti kakovostne, trajnostno oblikovane soseske po »človeški meri« (Sharifi 2016). Velika večina »utopičnih« skupnosti oz. naselbin pa se ni ohranila; skoraj vsi poskusi prostorske realizacije trajnostnih vsebin so zaradi različnih vzrokov propadli.

Po letu 1990 prihaja do obnove teh zamisli in tudi praktičnih konkretizacij. Razlogov oz. povodov, zakaj je prav na prelomu tisočletja prišlo do uvajanja različnih trajnostnih sosesk, zlasti v severozahodni Evropi, je več, vezani pa so predvsem na zgodovinsko dediščino, ter ekonomski in splošni družbeni razvoj teh mest, regij, držav. Prepoznani razlogi za nastanek večine konkretnih evropskih trajnostnih sosesk so: večja ozaveščenost glede ekoloških oz. okoljskih globalnih problemov in razumevanje nujnosti zmanjševanja količine naravnih virov (dovolj velika kritična masa ozaveščenih ljudi glede okoljevarstvenih problemov), naftne krize v 70. letih ter černobilska katastrofa, ki je še očitneje prikazala nujnost prehoda na obnovljive vire energije, veliko pomanjkanje stanovanj v obravnavnih mestih in zeleno obarvane občinske uprave mest, ki so v veliki meri vplivale na trajnostno usmeritev novih sosesk.

Za razumevanje trajnostnih sosesk je potreben tudi vpogled v postopek nastajanja soseske oz. na genezo njenega nastajanja. Nekatere trajnostne soseske so nastale s pristopom od zgoraj navzdol, pri čemer so imele glavno vlogo upravitelja večinoma občine, nekatere soseske pa so nastale s pristopom od spodaj navzgor. V predstavitvi vseh primerov sosesk bo zato poudarjeno, kako različna pristopa vplivata na

Bergman 2011). Vsako izmed teh novih krožnih mest bi bilo razdeljeno na šest urbanih enot, v katerih bi živelo in delalo do 5.000 ljudi (Howard 1985). Howardova ideja o razdelitvi vrtnega mesta v več zaključnih multifunkcijskih urbanih enot predstavlja nekakšno začetno idejno zasnovo »soseske« v kontekstu urbanega načrtovanja (Minnery in drugi 2009).

⁷ Sharifi Ayyoob, 2016. »From Garden City to Eco-urbanism: The quest for sustainable neighborhood development«.

uveljavitev trajnostnih urbanističnih elementov sosesk ter kako vplivata na družbene vidike trajnostnega razvoja in lokalno upravljanje skupnosti.

V monografiji je poudarjen preplet oz. interakcija štirih tematskih področij, ki določajo trajnostne soseske: trajnostna raba naravnih virov, trajnostni promet, urbanistični elementi trajnostnega razvoja in družbeno-ekonomska uravnoteženost. Vsa štiri tematska področja oz. vsi štirje t. i. temeljni stebri trajnostnega urbanega razvoja so razdeljeni na trajnostne gradnike, ki so podrobno predstavljeni v tretjem poglavju – »Model trajnostnih sosesk«. V osrednjem, četrtem poglavju je na podlagi trajnostnih gradnikov modela trajnostnih sosesk podana temeljita analiza najbolj reprezentativnih primerov evropskih trajnostnih sosesk: *Western Harbour* (Malmö), *Hammarby Sjöstad* (Stockholm), *Vauban* in *Rieselfeld* (Freiburg), *Kronsberg* (Hannover), *EVA Lanxmeer* (Culemborg) ter *GWL Terrein* (Amsterdam). Vseh sedem trajnostnih sosesk je analiziranih s štirih zornih kotov, ki se nanašajo na štiri identificirane stebre trajnostnega urbanega razvoja. Poleg tega pa so poudarjene tudi partikularne zgodovinske, geografske in politične okoliščine, ki so prispevale k implementaciji obravnavanih trajnostnih sosesk.

Cilj raziskave v monografiji je predstavitev in analiza dobrih praks ter hkrati diseminacija/posredovanje konkretnih trajnostnih urbanih rešitev. Hkrati je namen monografije tudi splošna predstavitev načel trajnostnega razvoja na področju urbanizma ter postavitev teoretskih in praktičnih izhodišč, ki bi olajšala uvajanje novih trajnostnih sosesk.

Trajnostne soseske predstavljajo dokazano izvedljiv vzorec/mogoč zgled za trajnostna mesta 21. stoletja. Čeprav so bile v zadnjih treh desetletjih implementirane številne trajnostne soseske (predvsem v Evropi), pa so te specifične urbane tvorbe še vedno skoraj povsem neznane v Sloveniji. Tudi zaradi tega sem se odločil podrobno analizirati in predstaviti najuspešnejše evropske trajnostne soseske, ki bi bile lahko navdih prihodnjim urbanistom oz. raziskovalcem urbanega, kar bi omogočilo lažji prenos inovativnih trajnostnih urbanih širitev v slovenska mesta.

DEFINICIJA TRAJNOSTNE SOSESKE

Trajnostne soseske predstavljajo eksperiment, ki naj bi ponudil odgovor na nevzdržnost trenutnega stanja okolja (družbenega in naravnega). To naj bi bil nov bivalni model, skladen s sonaravnim razvojem (Taylor 2000). Po Carleyju in Falku je trajnostna soseska (Carley in Falk 2012):

- trajnostno bivalno okolje, ki nudi dovolj veliko in pestro izbiro različnih tipologij stanovanjskih površin ter storitveno-poslovnih enot;
- dobro povezana in lahko dostopna z javnim prevozom;
- načrtovana tako, da ohranja in vzdržuje sonaravno uporabo različnih naravnih virov;
- temelječa na soodločanju prebivalcev soseske in na odgovornih lokalnih organizacijah, društvih, ki delujejo skladno z načeli trajnostnega razvoja.

Barton in drugi (2003) definirajo trajnostno sosesko kot ekosistem v smislu, da pooseblja prvinsko okolje za ljudi, ki jim poleg zavetišča nudi mrežo socialne podpore ter širok spekter ekonomskih, kulturnih in razvedrilnih aktivnosti. Taka soseska predstavlja nekakšen naravni habitat, v katerem ljudje živijo v sožitju z drugimi organizmi, skladno z načeli trajnostnega razvoja (Barton in drugi 2003).

Načrtovanje trajnostne soseske vključuje vzpostavitev in razvoj skupnosti z upoštevanjem okoljskih, socialnih in ekonomskih ciljev, ki delujejo v usklajenem ravnovesju (Churchill in Baetz 1999). Trajnostne soseske so postavljene v urbana območja, saj je tako zagotovljena potrebna kritična masa ljudi in s tem omogočena določena stopnja samozadostnosti, npr. na področjih javnega prevoza, recikliranja, izobraževanja itn. (Rudlin in Falk 2009).

Kakor koli pa je treba poudariti, da je trajnostna soseska relativno nov in zelo kompleksen pojem, ki je interpretiran na zelo različne načine. V literaturi še vedno ni enotnega mnenja, kaj oz. kateri elementi naj bi natančneje definirali pojmovanje trajnostne soseske. Ne obstajajo enotna merila, po katerih bi bilo mogoče določati trajnostni urbani razvoj soseske. Iz tega sledi, da se več mest samovoljno deklarira kot trajnostne soseske, čeprav to niso. Harrison Fraker (2013) je bil eden redkih, ki je v svoji obsežni študiji »The Hidden Potential of Sustainable Neighborhoods Lessons from Low-Carbon Communities« definiral selekcijska merila za trajnostne soseske. Pri njegovem selekcijskem procesu mora trajnostna soseska:

- biti dovolj velika (vsaj 1.000 enot);
- biti načrtovana z mešano namembnostjo urbanega prostora (storitveno-poslovne funkcije, prepletene z bivanjsko funkcijo);
- omogočiti veliko delovnih mest znotraj soseske;
- biti povezana s funkcionalnim sistemom javnega prevoza z dobrimi in s pogostimi povezavami do delovnih mest in storitev;
- določiti agresivne trajnostne cilje pri porabi energije, ohranjanju vode, recikliranju in pri obdelavi odpadkov;

- generirati večino ali vsaj velik del svoje energije iz lokalnih obnovljivih virov energije.

Termin trajnostna soseska izhaja iz angleškega prevoda termina »sustainable neighbourhood«, ki se najpogosteje uporablja za imenovanje tovrstnih trajnostno naravnanih urbanih tvorb. Jong in drugi (2015) so v svoji raziskavi z analizo znanstvene literature izpostavili vse koncepte oz. termine, ki se uporabljajo za »sustainable city« oz. »sustainable neighbourhood«. Za trajnostne soseske (v angl. »sustainable neighbourhood«) se v znanstveni literaturi najpogosteje uporabljajo naslednje sopomenke (Jong in drugi 2015): »eco«, »smart«, »low carbon«, »knowledge«, »intelligent«, »ubiquitous«, »resilient«, »green«, »liveable«, »digital in information neighbourhood« (»city«). Predvsem zadnja pridevnika (»digital in »information neighbourhood«) posebljata današnjo informacijsko družbo, ki se prepleta s trajnostnim urbanizmom. Kot je prikazano v nadaljevanju (predvsem v švedskih trajnostnih soseskah), informacijsko-komunikacijske tehnologije in na splošno digitalizacija pametnih stanovanj predstavljajo pomemben pripomoček za racionalnejšo rabo energije in drugih naravnih virov v trajnostnih soseskah.

Raziskovalci urbanega omenjajo konkretne motive za vzpostavitev trajnostnih sosesk. Lahko jih razdelimo v tri tematske sklope (Barton 2000; Gilchrist 2000; Shane 2005; Rudlin in Falk 2009): a) okoljevarstveni motivi (zmanjševanje toplogrednih plinov, zmanjšana uporaba avtomobilov in prevozov, energijsko učinkovita poslopja); b) družbeni motivi (občutek lokalne pripadnosti, povečanje egalitarnosti, lokalno upravljanje z viri, lokalna samoodločba, družbena raznolikost, povečanje samostojnosti in neodvisnosti lokalne skupnosti, lokalna ekološka produkcija hrane, delovna mesta na lokalnem območju); c) prostorski motivi (mešana uporaba prostora, ohranjanje spoštovanja in valorizacija lokalnih urbanističnih značilnosti ter raznolikosti).

Na začetku preučevanja evropskih trajnostnih sosesk sem posebej poudarjal njihovo »avtonomnost«, in sicer zaradi dveh razlogov. Prvi je funkcionalni. Po Harveyju je (avtonomna) trajnostna soseska definirana kot neodvisno mesto znotraj mesta in predstavlja osnovno, avtonomno, skoraj povsem samozadostno celico v urbanem območju (Harvey 1990). Avtonomnost trajnostne soseske se odraža pri odločanju, samoupravljanju z lokalnimi viri (energijo, vodo, odpadki itn.), organiziranju lokalnih in ekonomsko-socialnih entitet (inicativ, društev, kooperativ itn.). Seveda pa samozadostnost, samoupravljanje in neodvisnost (energetska, prehrabna, politična itn.) (še) ne predstavljajo bistvene konstitutivne značilnosti teh skupnosti, ampak zelene cilje, h katerim stremijo (nekatero) trajnostne soseske. Drugi razlog pa poudarja razumevanje avtonomnosti na simbolni, kulturni ravni. Avtonomna trajnostna soseska je tako lahko razumljena kot *avtonomna cona* v mestu, kot *paralelni urbani*